

*Рысбаев Сулайман Казыбаевич
педагогика илиминин доктору, профессор
Мамлекеттик тил жана көп тилде билим
берүү лабораториясы
Кыргыз билим берүү академиясы*

**КЫРГЫЗ ТИЛИ ОКУУ КИТЕПТЕРИН ТҮЗҮҮДӨ ЖЕТЕКЧИЛИККЕ
АЛЫНУУЧУ ДИДАКТИКАЛЫК ЖАНА МЕТОДИКАЛЫК ТАЛАПТАР**

*Рысбаев Сулайман Казыбаевич
доктор педагогических наук, профессор
Лаборатория государственного языка и
многоязычного образования
Кыргызская академия образования*

**ДИДАКТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ, КОТОРЫЕ ДОЛЖНЫ
СОБЛЮДАТЬСЯ В ПРОЦЕССЕ СОСТАВЛЕНИЯ УЧЕБНИКОВ
КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА**

*Rysbaev Sulaiman Kazybaevich
doctor of pedagogical sciences, professor
laboratory state language of multilingual education
Kyrgyz Academy of Education*

**THE DIDACTIC AND METHODOLOGICAL REQUIREMENTS TO BE OBSERVED
IN THE PROCESS OF COMPILING THE KYRGYZ LANGUAGE TEXTBOOKS**

Аннотация: Макалада кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун максат-милдеттерин турмушка ашырууда окуу китептеринин ролу, мааниси, окуу китептердин ошого ылайык жазылышы керектиги, ага жараша коюлуучу дидактикалык-методикалык талаптар тууралуу сөз болот. Буларды аныктоодо кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн концепциясындагы уруттуу жоболорго таянылган. Андагы методологиялык багыттар, методдор, принциптер, аларга карата окуу китепте чагылдырылуучу багыттар көрсөтүлгөн.

Аннотация: В статье речь пойдет о роли и значении учебников в обучении кыргызскому языку как второму, о требованиях к составлению учебников, а также о дидактико-методических требованиях к нему.

При определении требований автор опирался на положения из концепции обучения кыргызского языка как второго. В статье даны методические направления, принципы и методы.

Annotation: The article will deal with the role and importance of textbooks in teaching Kyrgyz as a second language, the requirements for the compilation of textbooks, as well as the didactic-methodological requirements for it.

Түйүндүү түшүнүктөр: мамлекеттик тил, кыргыз тилин окутуунун максаттары жана милдеттери, окуу китептер, дидактикалык талаптар, методикалык талаптар, принциптер, окутуунун коммуникативдүүлүгү, компетенттүүлүк, ишмердик, деңгээлдер, сүйлөшүү чөрөлөрү.

Ключевые слова: *государственный язык, цели и задачи обучения кыргызскому языку, учебники, дидактические требования, методические требования, принципы, коммуникативность в обучении, компетентность, деятельность, уровни, сфера общения.*

Key words: *state language, goals and objectives of teaching the Kyrgyz language, textbooks, didactic requirements, methodological requirements, principles, communicative, approach in teaching competence, activity levels, communication sphere.*

Окуу программалары маанилүү мамлекеттик документ катары өзүнө тиешелүү предмет боюнча билим берүүнүн негизги багыттарын аныктап турат. Ал эми окуу китептери болсо окуу программаларда камтылган негизги жоболордун түздөн-түз же чыгармачылык менен ишке ашыруучу маанилүү каражат болуп саналат. Ал, ошону менен бирге, окуучу менен мугалимдин окуу процесстиги чыгармачыл иш-аракеттерин уюштуруучу да, ага багыт берүүчү да негизги каражат катары кызмат кылат.

Ушул багытта окуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептер үчүн «Кыргыз тили» окуу китептерине сөз кылганда, ал талаптар *кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун максаты менен милдеттеринен келип чыгарын эске алууга тийишипиз*. Мисалы:

Кыргыз тилин окутуунун негизги максаты мектепте окуп жаткан башка улуттун өкүлдөрүн жана аталган мектептерде окуп, кыргызча сабаттуу сүйлөп-жаза албаган кыргыз балдарын күндөлүк турмуш-тиричиликтин түрдүү чөйрөсүндө жана турмуштук түрдүү кырдаалдарда кыргыз тилинде эркин сүйлөшө билүү менен сабаттуу жазууга ээ кылуу.

Ушул максаттарга ылайык «Кыргыз тили» окуу китептери төмөндөгү милдеттерди чечүүнү да көздөйт:

- окуучулар өз алдынча ой-пикирин кыргыз тилинде билдирип, тилдик жана сүйлө-

шүү чөйрөлөрүнө жана талап кылынуучу сүйлөшүү деңгээлдерине ылайык маектеше алууга, өз пикирин билдире алууга жетишүү;

- кеп ишмердүүлүгүнүн угуу, окуу, сүйлөө, жазуу жана которуу түрлөрүндө иштөө көндүмдөрүнө ээ болуу;

- сабакты коммуникативдик ыкмада уюштуруу менен окуучуну турмуштук түрдүү кырдаалдарда сүйлөшө алуу менен, кыргызча сүйлөө маданиятына көнүгүү жана кыргыз тили аркылуу дүйнө таануусун өстүрүү;

- мектепти аяктаганда кыргыз тилинде газеттик жөнөкөй темадага макаланы жана радиодон социалдык-маданий жөнөкөй темадагы берүүлөрдү түшүнүүгө жетишүү;

- болуп өткөн же боло турган окуя туурасында монологдук баяндоо, сүрөттөө жана ой жүгүртүү түрүндө пикирин билдире алуу;

- темага ылайык тексттин мазмунун түшүндүрүп өз сөзү менен айтып бере алышы жана эң жөнөкөй темада текст түзө алуу;

- балдар эне тилинен кыргыз тилине же тескерисинче, кыргыз тилинен эне тилине сөздүктү пайдалануу менен, жогорку класстарда сөздүксүз эле которо алууга жетишүү;

- иш кагаздарын кыргызча түзө алуу.

Ушуларга ылайык, аталган окуу китептерди түзүүдө төмөндөгүдөй талаптарды авторлор эске алуулары керек.

1. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун методикалык принциптерине жараша коюлуучу талаптар. Ал талаптар төмөндөгүлөр менен аныкталмакчы, атап айтканда:

- *лингвоөлкөтаанытуу, лингвоэтномаданияттаануу принциби* (кыргыз тили аркылуу кыргыз жери, эли, маданий дөөлөттөрү, материалдык жана рухий маданиятын таануу);

- *коммуникативдүүлүк принциби* (тилдин теориясы үйрөнүүгө басым койбой, аны турмуш практикасында колдоно билүүгө. Интерактивдүү баарлашууга басым коюп үйрөтүү);

- *деңгээлдик принциби* (тилди сүйлөшүү чөйрөлөрүнө жана тематикасына жараша ар бир класстын окуучулары өзүлөрүнө коюл-

ган талаптардын деңгээлдерине жараша билүүгө жетишүү);

- окуучунун эне тилинин өзгөчөлүктөрүнө таянуу принциби (кыргыз тилин үйрөнүп жаткан окуучунун тиешелүү улуттук өзгөчөлүктөрүн, алардын эне тилинин фонетикалык, грамматикалык, морфологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алып окутуу);

- тилдик өзгөчөлүктөрдү салыштырып үйрөтүү принциби (кыргыз тилин үйрөнүп жаткан окуучулардын эне тилинин, мисалы, орус, өзбек, тажик тилдеринин бир катар фактыларын салыштырып, аң сезимдүүлүк менен үйрөтүү);

- кырдаалдык-тематикалык принцип (сабакта кыргыз тилинин тилдик фактыларын жаттап үйрөтпөстөн, аларды түрдүү тематикада жана кырдаалдарда колдонуп сүйлөөгө машыктыруу менен үйрөтүү);

- тилдик материалдарды кептеги кызматына жараша тандоо принциби (тилдик материалдарды окуу китебине практикада сүйлөшүү максатарына, алардын кептеги кызматына жараша тандап жайгаштыруу).

2. Кыргыз тили менен орус, өзбек жана тажик тилдеринин ортосундагы интерференциялык, транспозициялык кубулуштарды эске алуу менен белгиленет. Бул талаптар төмөндөгүчө мүнөздөлөт: атап айтканда:

- а) лексикалык интерференция;
- б) грамматикалык интерференция;
- в) фонетикалык интерференция;
- г) лингвоөлкөтаануудагы же этномаданий, этнопсихологиялык интерференция;
- д) фразеологиялык интерференция, ж.б.

3. Окутуунун коммуникативдүүлүгүн эске алуу менен аныкталмакчы.

Кыргыз тилинин кептик материалдары окуучулар ээ болууга тийиш болгон коммуникативдик компетенциялардын талаптарына жараша берилиши керек. Атап айтканда:

- Заттын ким же эмне экендигин сурап билүү; заттын бир жакка таандык экендигин билдирүү; заттын турган ордун айтуу; заттын

санын, аз же көп экендигин айтып билдирүү; заттын бар же жок экенин сурап билүү; заттын иретин айтып билдирүү;

- жумалык күн аттары кандай айтыларын үйрөтүү, алдыда боло турган иш-аракеттерди сурап билүү; заттын кандай экенин айтып үйрөнүү; ким кайда бара жатканын сурап билүү; ким кайда жашаарын айтуу, кантип таанышууга болот?

- билбеген нерсе тууралуу кантип маалымат алууга болот? Нерсенин кайда экенин кантип сурап билесин? Ким кайда окуйт? Ким кайда жашайт? Буюмдун кимдики экенин сурап билүү, керек болгон буюмду кантип сурап алууга болот?

- буюмдун кимде экендигин сурап билүү; буюруу иретинде кайрылуу; кимдин, эмне кылгандыгын айтуу; ким качан, кайда болду?

- ким кайда кетти? мезгилди айга, күнгө бөлүштүрүп айтып берүү; кимге эмне жагаарын, эмне керектигин сурап билүү; уруксат суроого үйрөнүү; ким кайдан келгенин айтуу; ким качан келгенин айтуу;

- буюмду кимден алганын айтып берүү; буюмдун канча турарын сурап билүү; сатып алууга үйрөнүү, ким кайдан келатат? Убакыттын канча болгондугун айтуу; буюмду кимден алганын айтуу; буюмду кайдан алгандыгын айтуу; кечирим суроо; өтүнүү;

- телефондо сүйлөшүү; телефонго чакыруу; ким канча жашта? Ким эмнени алып жатат? Ким эмнени берип жатат? Жумушту эмне менен аткарып жаткандыгын айтуу, кыймыл-аракеттин ким менен бирге аткарылгандыгын айтуу; ким кимге жардам бергенин айтуу; заттын айлана-тегеректин атап айтуу, аралыкты билдирүү; ким ким менен кайда барат?

- ким качан эмне кылгандыгын маалымдоо; буюмдун кайда турганын сурап билүү; бирөөдөн бир нерсени алып берүүсүн өтүнүү, ким кимди же эмнени күтүп турат? Ким

эмнени сатып алат? Бирөөнүн сунушуна макул же каршы экендигин билдирүү;

- бирөөнүн сураганын берерин же бербей турганын билдирүү; күндү кандай өткөрөрүн айтып берүү; бир нерсени өзү аткарырын айта берүү; заттын өңү-түсүн жана даам белгилерин айтууга үйрөнүү; сен келечекте ким болгун келет?

- бир жакка кантип баруу керектигин сурап билүү; ким кайдан, кантип келгендигин айтуу; кыймыл-аракеттин себебин түшүндүрүү; ким жана эмне жөнүндө сөз болгондугун маалымдоо; заттардын форма, көлөм жана башка белгилерин салыштырып үйрөнүү;

- заттын болжолдуу эсебин кантип айтабыз? Убакытты күн белгилерине карай кантип айтабыз? Кубанууну же өкүнүүнү билдирүү; заттын түрдүү белгилерин салыштырып айтып үйрөнүү; заттын айлана-тегеректинде эмне бар экендигин айтып үйрөнүү;

- кимге кайсы кесип жагат? Жакын адамдын бирөөгө тааныштыруу; окшоштуруп, салыштырып айтуу; эмне кылгысы келгенин айтуу; айлана-чөйрөдө эмне болуп жатканын маалымдоо... ж.б.

4. *Окуу китептеринде окуу материалдарынын сүйлөшүү деңгээлдерине жараша берилиши. Атап айтканда:*

A1. *Баштапкы деңгээл, б.а. карапайым деңгээл: 1-4-класстар* (кыргыз тилин үйрөнүүгө багыттоочу жана эң жөнөкөй тилдик жана сүйлөшүү көндүмдөрүнө машыктыруу мезгили);

A2. *Калыптануу мезгили. 5-9-класстар* (тилдик жана сүйлөшүү көндүмдөрүнө, сабаттуулукка калыптандыруу, активдештирүү мезгили);

B1. *Орто деңгээл, 8-9-класстар* (өз алдынча чыгармачыл ишмердүүлүктөрдү өнүктүрүү мезгили);

5. *Окуу китептеринде окуу материалдары берүүдө кыргыз тилинде сүйлөшүү чөйрөлөрүнүн эске алынышы.*

Окуу китептеги материалдар окуучулардын төмөндөгүдөй сүйлөшүү чөйрөлөрүнө жараша уюштурулушу керек:

1. **Баланын өздүк чөйрөсү.**

Окуу материалдары бул чөйрөдөгө төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилиши зарыл:

- өзүнүн аты, атасынын аты, жаш курагы тууралуу маалымат бере билүү; ата-энеси, чоң ата-чоң энеси ким экенин, иштеген иши, жашы тууралуу айта алуу; бир туугандары, окуусу, иши, жашы тууралуу маалымат бере алуу; жашаган жерин, үйүн, дарегин айта алуу; өз бөлмөсү, өзүнө тиешелүү буюмдары тууралуу айта билүү, ж.б.

Баланын өздүк чөйрөсү тууралуу сөз кылганда, анын каалоо-кызыкчылыктары да унутта калбашы керек. Окуу материалдары бул чөйрөдөгө төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилиши тийиш:

- бош убактысында эмне кылары тууралуу аңгемелешип, окуган китеби, көргөн фильми, спектакли тууралуу аңгемелеп, сүйлөшө алуу; мектепте кандай ийримге катышарын, спорттун кайсы түрүн жактырарын, кандай музыкалык аспапты сүйөрүн сурашып, аңгемелеше алуу; келечекте ким болгусу келерин, кайсы кесипти сүйөрүн сурашып, сүйлөшө алуу; кайсы тамакты, суусундукту жактырарын айта алуу; качан каерде эс алгысы келерин, кантикулдарда эмне кылууну жактырарын айта алуу жана сурашып сүйлөшө алуу.

Баланын күндөлүк турмуш-тиричилигин катыган окуу материалдары да эске алынат. Окуу материалдары бул чөйрөдөгө төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилиши тийиш:

- күндөлүк эрежелерин кыргызча айта алуу жана кайсы маалда эмне кылары тууралуу сүйлөшө билдүү; күндөлүк үй турмушу тууралуу аңгемелей билүү; үй оокатынын түрдүү тематикасына жараша аткарылуучу күндөлүк иштерге жараша аңгеме түзө алуу;

үй буюмдарын, эмеректерди, идиш-аяктарды атай билүү жана аларды пайдаланып аңгемелеп сүйлөшө алуу; дүкөндө же базарда өзүнө керек нерселерди атап, бааларын, алардын сапаты кандай экенин сурай билип, кыргызча соода кылууга жатыгуу; күндүн, жуманын, жылдын, мезгилдин кыргызча аталыштарын билүү, аларга жараша сүйлөшө билүү.

2. Социалдык-маданий чөйрө.

Окуу материалдары бул чөйрөдөгө төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилиши тийиш:

- туулуп-өскөн жери тууралуу айта билүү, сураса жооп бера алуу; ал жердин шарты тууралуу билдирүү жасай алуу; жашаган аймактагы объектилерди аталыштарын кыргызча айта алуу жана алар тууралуу аңгемелеше билүү, ал тематикалардагы түрдүү кеп кырдаалдарына жараша сүйлөшө алуу; кыргыздын ыйык туткан жерлерин билүү жана алар тууралуу аңгемелеше алуу; кыргыздын жана башка улуттардын улуттук майрамдарын билүү жана алар тууралуу маектеше билүү.

Социалдык-маданий чөйрө тууралуу сөз болгондо, баланын жүрүм-туруму, этикет маселеси да камтылат. Окуу материалдары бул чөйрөдөгө төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилиши тийиш:

- ата-энени сүйүү жана сыйлоо, бир туугандарына урматтоо менен мамиле жасоо, улууну урматтоо, кичүүнү ызааттоо, учурашуу, таанышуу, кечирим суроо, уруксат суроо, куттуктоо, жан-жаныбарларды багуу, аларга камкордук көрүү, тамактануу адеби, кийим кийүү адеби, коомдук жайларда жүрүү адеби, телефондо сүйлөшүү адеби, бирөөгө кыргызча кайрылуу жана көңүлүн өзүнө бура алуу, тааныш-бейтаанышка мамиле жасоо адеби, туулган күн, салттуу майрамдар, улуттук салттар, улуттук майрамдар, улуттук кийимдер, улуттук буюмдар,...ж.б. тематикаларынын чегиндеги окуу материалдары жана аларга жараша баарлашууга машыктыруу.

3. Табият, экология чөйрөсү.

Окуу материалдары бул чөйрөдөгү төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилиши тийиш:

- кыргыз жери, анын табияты, көлдөрү, суулары, кооз жерлери, жыл мезгилдери тууралуу аңгемелей алуу; үй жана жапайы айбанаттар, канаттуулардын аттарын кыргызча атап, алар тууралуу аңгемелей алуу;

- жер жемиштер, жашылчалар, дарактар, өсүмдүктөр, гүлдөр ж.б. аттарын кыргызча атап, алар тууралуу аңгемелеше алуу; аба ырайы, жаан-чачындар, табияттын кооз мезгилдери, көңүлдүү эс алуу тууралуу аңгеме түзүп, кыргызча сүйлөшө алуу.

4. Окуу-таануу чөйрөсү.

Окуу материалдары бул чөйрөдөгү төмөндөгүдөй компетенцияларга ээ болууга жараша берилмекчи:

- Мекени Кыргызстан экенин айта алуу; кыргыздын улуттук баатырлары, анын ичинен Манас баатыр ким экенин билүү, ал тууралуу маалымат бере алуу; кыргыз эли, анын меймандостугу тууралуу айта алуу; кыргыздын белгилүү, сыймыктанган адамдарын билүү жана алар тууралуу аңгемелеп айта алуу; Кыргызстанда жашаган башка улуттар тууралуу маалымат бере алуу; окуган мектеби, классы, классташтары тууралуу аңгемелеше билүү; окуган предметтери, окуу куралдары, класстагы окуу эмгеги тууралуу айта алуу жана суроолорго жооп бере алуу; кыргыз тили предмети, ага мамилеси, баалары, андан эмне үйрөнүп жатканы тууралуу маектеше билүү; мектептеги иштери, жүрүм-туруму, коомдук иштерге катышуусу, анад кылган иштери тууралуу айта билүү; мектеп багы, андагы өсүмдүктөр, ага камкордук, окуу чейректери, каникулдар ж.б. тууралуу айта алуу жана суроолорго жооп берүү.

5. Эмгек жана кесип чөйрөсү.

Буга төмөндөгү тематикалар кирет: эмгектин мааниси, түрдүү кесиптер, кесип ээлери, ата-эненин кесиптери, бош убакыт, китеп, музыка, бий, музыкалык аспаптар, ийримдер,

мектептеги окуу предметтери, завод, фабрика, теле-радио, театр, журналистика, актер, кино-фильм, театр, спорттун түрлөрү, балдар эмнени каалайт, эмнени жактырат, келечекте ким болгусу келет, келечек максаттар, сүйгөн иши, кесиби тууралуу окуу материалдары жана аларга байланыштуу баарлашууга машыктыруу.

6. Кыргыз тилиндеги окуу тексттеринин мазмунуна жана тематикасына коюлуучу талаптар

Окуу материалдарынын тематикалары окуучулардын күндөлүк окуу-жашоо чөйрөлөрүнө, турмуштук кызыкчылыктарына жараша программанын талаптарын эске алуу менен төмөндөгүдөй болуусу ылайык келет:

- окуучунун өзү жөнүндө, ата-энеси, мектеби, классы, окуу куралдары, баланын үйү, үй буюмдары, жашаган жери, кийим-кечеси, күндөлүк үй турмушу, туулган күнү;
- класстагы окуу эмгеги, окуу куралдары;
- кыргыз жаратылышы, тоолору, көлдөрү, суулары, үй жаныбарлары, жапайы айбандар, улуттук тамак-аш, идиш-аяк, тамактануу;
- нерсенин эмне экенин, адамдын ким экендигин, бир нерсени сурап алуу, сурап билүү, заттын санын, иретин, кыймыл-аракетин, өңү-түсүн айтып үйрөтүү;
- кыргыз элинин улуттук майрамдары, адабияты, белгилүү адамдары, кыргыз жери, улуттук салттар, улуттук кийимдери, буюмдары;
- дүйнөлүк жаңылыктар, спорт, маданият, адабият, окуучулар кызыккан тематикалардагы материалдар, ж.б.

Бул тематикалар окуучунун кыргыз эли, жери менен таанышуу аркылуу кыргызча кебин калыптандыруучу кызматты аткарат.

7. Окуу китепте окуучунун кеп ишмердүүлүгүнүн уюштурулушу.

Окуу материалдары окуучунун кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүнө жараша тандалууга тийиш. Алар төмөндөгүлөр:

- *угуп түшүнүү* (башка тилдүү балдар кыргыз тилиндеги мугалимдин сөзүн, адегенде, угуп кабыл алат, туура угуп кабыл алынган сөз уккан балада туура кептин калыптануусуна шарт түзөт);

- *сүйлөө*: жеке кеп - окуучунун ар түрдүү тематикада өз алдынча бир бүтүн ой айтып машыгуусун уюштуруучу методикалык аппараттын түзүлүшү;

маек кеби: окуучулардын түрдүү кырдаалдарга ылайык маектеше алуусуна ылайык материалдардын берилиши жана аны уюштуруу жана ушуга ылайык методикалык аппараттын уюштурулушу;

- *окуу*: окуучулардын окуп түшүнүүсүн калыптандыруу, окуу ишмердүүлүгүн уюштуруу, окуу техникасын өркүндөтүү максатындагы иштердин уюштурулушу, буга ылайык тапшырмалардын болуусу;

- *которуу*: окуучулардын кыргыз тилинен өз эне тилине, өз эне тилинен кыргыз тилине, адегенде, сөздүктүн жардамы менен, улам кийин сөздүксүз которо билүү ишмердигин калыптандыруучу иш-аракеттердин коштолушу.

8. Окуу китепти жазууда кандай методдор эске алынууга тийиш?

Окуу китептерин түзүүдө төмөндөгүдөй методдор жана методикалык системалар эске алынуусу максатка ылайык келмекчи:

- түшүндүрүү методу; аңгеме методу; грамматика котормо методу; проблемалык окутуу методу; салыштырып үйрөнүү; тилди түздөнтүз үйрөтүү методу; изилдеп үйрөнүү методу; тилди тездетип үйрөтүү; эмоционалдык-маанилик метод; интерактивдүү ыкмалар;
- өнүгүүнүн активдүү зонасы (Л.С. Выготский); акыл ишмердүүлүгүн этап менен өнүктүрүү (П.Я. Гальперин), өнүктүрүп окутуу теориясы (Д.Б. Эльконин П.И. Давыдов, В.И. Зинченко ж.б.), таанып-билүү ишмердүүлүгүн башкаруу теориясы (В.Н. Беспалько, Н.Т. Талызина), баланын инсандыгын эске алып окутуу (И.С. Якименская, И.Б.Бекбоев), кеп

ишмердүүлүгүн өнүктүрүү теориясы (А. Леонтьев), түшүндүрүп окутуу методу (К.Иманалиев); ден соолукту сактап окутуу, ж.б.

9. Окуу-нормативдик адабияттардын талаптарын эске алуу.

Аталган окуу китептерин түзүүдө сөзсүз түрдө предмет боюнча окуу-нормативдик материалдарга таянуу зарыл. Тактап айтканда, окуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептер үчүн «Кыргыз тили» окуу китептери кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун концепциялык багыттарын карманып, предметтик стандарттын талаптарына шайкеш келтирилип, окуу программасын өзөк кылып жазылуу менен, лексикалык, грамматикалык-фонетикалык жана тематикалык минимумдарды бекем сактоосу талап кылынат.

Демек, окуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин «Кыргыз тили» окуу китептерин жазууда мына ушул дидактикалык талаптар белгилүү деңгээлде эске алынышы тийиш.

10. Тексттен сырткаркы жана полиграфиялык талаптар.

Булардан сырткары, окуу китептерин түзүүдө төмөндөгү маанилүү маселелер да ырааттуу негизде чечилүүсү кажет:

- негизги тексттердин баланын курагына жана өздөштүрүү деңгээлдерине жараша жеткиликтүү татаалдыкта болушу;

- көркөм тексттердин бай тематикада болушу, балдардын кызыкчылыктарын эске алуу менен, тарбиялык таасирдүүлүгүнүн эске алынуусу;

- окуучунун өздөштүрүүсүн уюштуруучу методикалык аппараттын туура түзүлүсү;

- окуучунун өздөштүрүүсүнө багыт берүүчү тексттен сырткаркы компоненттердин кызматтарынын так аткарылышы жана анын туура уюштурулушу;

- окуу китептин иллюстративдик жактан талаптагыдай деңгээлде жабдылышы;

- окуу китептеринин полиграфиялык жактан сапаттуу жасалгаланышы, ж.б.

Ошону менен бирге, окуу кыргыз, орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептер үчүн окуу китептеринин мазмуну жана түзүлүшү жөнүндөгү проблема кыргыз тилин эне тили жана экинчи тил катары окутуу методикасында атайын илимий-изилдөөнүн объектиси катары коюлушу зарыл. Ошондо гана аталган проблема республикабызда илимий-методикалык негизде жеткиликтүү чечилмекчи.

Азырынча, аталган окуу китептерин жазууда авторлор аталган талаптарды эске алууга тийиш. Анткени ал талаптар кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун ушул күнгө чейинки топтогон тажрыйбасынын жана түзүлгөн окуу-нормативдик материалдардын негизинде иштелип чыкты.

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б., Памятка авторам учебника, Б., 1999.
2. Бекбоев И.Б., Важные вопросы определения содержания и технологии образования в структуре школьного учебника», –Бишкек, 2004.
3. Байгазиев С.О., Кыргыз тилижана адабияты окуу китептерине коюлуучу дидактикалык талаптар, Фрунзе, 1989.
4. Кыргыз тилинин программасы, 5-11-кл., Бишкек, 2011.
5. Окуу орус мектептеринде кыргыз тилин окутуунун мамлекеттик стандарты, Бишкек, 2006.